Ole Marius Hylland, Telemarksforsking

Litteraturhuset, Oslo, 20. oktober 2010

Kulturrikets tilstand

Kjære alle: Velkommen!

Et år har gått siden historiens første *Kulturrikets tilstand* ble arrangert. Nå er oppfølgeren her. Det er på ny tide med en gjennomgang av tilstanden, en statusrapport, en temperaturmåling, en diagnose på det norske kulturriket. Det er på ny tide å samle skarpe hoder og klare stemmer til å spenne opp noen lerret og kanskje påskrive noen pass.

Ideen bak Kulturrikets tilstand var og er at kulturpolitikken er altfor viktig til å overlates til kulturpolitikerne alene. Kulturpolitikken fortjener uavhengige analyser, kritiske spørsmål og et løpende søkelys fra forskere. Kulturpolitikken fortjener også et kunnskapsgrunnlag som er oppdatert og som ikke baserer seg på generelle antagelser om for eksempel kulturens kommersielle potensial, kunstens naturlig iboende kraft eller kultureksportens evne til å profilere Norge. Nå skal det mer enn en årlig konferanse til for å gi kulturpolitikken akkurat dette, men relevant kunnskapsutvikling trenger arenaer for formidling og utveksling av kunnskap. Det er det Kulturrikets tilstand er ment å være.

Det altså er på tide å stille noen oppsummeringsspørsmål. Har det vært et begivenhetsrikt år i Kulturriket Norge? På mange måter har det vært det. I fjor på dette tidspunktet var det mange som stilte spørsmålet om hvordan Huitfeldt skulle klare å etterfølge Giske. Har Anniken Huitfeldt kommet seg ut av det man var helt sikker på skulle bli en plass i Giskes lange skygge? Har hun kanskje rett og slett begynt med å produsere sin egen skygge?

For å foregripe, er de fleste enige om at vi har fått en mindre synlig kulturminister med Huitfeldt. Kanskje ikke overraskende, og også noe som ble signalisert allerede ved nøkkelkortseremonien – da Giske overleverte det kulturpolitiske maktsymbolet som et hullkort i plast *kan* være. Huitfeldt sa at hun, nei, kom ikke til å være tilstede på fullt så mange røde løpere og svinge fullt så mange begere.

Kan man så egentlig belegge at noen er mindre synlige? Man kan prøve:

Siden siste Kulturrikets tilstand er Anniken Huitfeldt nevnt 186 ganger i Aftenpostens spalter. I tilsvarende tidsrom i sitt siste virkeår som kulturminister var Trond Giske nevnt 482 ganger.

Dette er åpenbart et dårlig mål på det aller meste, men det ligger en viss informasjonsverdi her. Det er heldigvis ikke en eksplisitt kulturpolitisk målsetning at kulturministerens navn skal være nevnt mest mulig i avisenes spalter. Samtidig er det likevel slik at oppmerksomheten om og den allmenne bevisstheten om kulturpolitikk nødvendigvis varierer sammen med et slikt tall.

Samtidig har vi faktisk også fått en mindre synlig Trond Giske. Dette sier nok mest om de ulike ministerpostenes ulike potensial for rask og rimelig oppmerksomhet. Næringsministerrepresentasjon er i utgangspunktet langt mindre interessant for en medieoffentlighet enn kulturministerrepresentasjon, som Giske som kjent gjorde med både stil og glede.

Offentlig synlighet er nå en ting. Et annet mål på aktivitetsnivå er departemental tekstproduksjon. Forrige stortingssesjon, 2009-2010, kom det kun én stortingsmelding, og det var i tillegg en av de korteste noensinne – meldingen om omorganiseringen av ABM-utvikling. Den var på fire tekstsider. I

de foregående to sesjonene kom det henholdsvis åtte og fem meldinger fra samme departement, riktignok i en nokså hyperaktiv periode.

Vi har samtidig fått en statsråd det har stormet mer rundt. Huitfeldt har blant annet rukket å bli kritisert for en sosialpolitisk vridning. Kanskje er det allikevel slik at hun rett og slett har repolitisert et felt som på mange måter ble avpolitisert med Giske? Huitfeldt har gjort eksplisitt et ideologisk argument som representerte et grunnlag for kulturpolitikken lenge før hun inntok kontoret. Hennes logikk har kun fulgt den følgende tankerekken: 1) kultur er bra for folk, 2) tilgangen til og bruken av kultur varierer, 3) siden kultur er bra for folk, er det enda bedre dersom enda flere bruker og opplever kultur.

Men: Samtidig *er* det nødvendigvis et langt sprang fra sosiale forskjeller i bruk av kultur til ideen om at kulturen skal gjøre noe med de sosiale forskjellene. Sagt på en annen måte: Det er noe helt annet å konstatere at kulturell kapital ikke er jevnt fordelt enn å bruke den kulturelle kapitalen til å demokratisere eller utjevne en sosial struktur. Det gjør det imidlertid mer interessant å studere kulturpolitikk – det er langt morsommere, analytisk sett, med en kulturpolitikk som vil noe konkret, utopisk eller ikke, enn en kulturpolitikk som handler om mer penger, mer kunst, flere filmer, flere kunstnere, flere visningssteder osv.

Kulturelle kretsløp

Kulturriket Norge består av i hvert fall to kretsløp. Det ene består av det såkalte kulturlivet og de såkalte mediene. Kretsløpet inneholder et komplekst forhold, preget både av elsk-hat -tendenser og symbiose. Det symbiotiske ligger i at det er et selvforsynt og sirkulært kretsløp mellom behovet for å fylle spalter og sendeflater og behovet for å komme i de samme spaltene og sendeflatene.

(Behovet ser ut til å være helt reelt. Her kunne man sikkert foretatt en nokså nøktern medieanalyse, og talt opp hvor mange kulturrelaterte doldiser og kjendiser som trengs for å fylle et medieår: Dersom man legger sammen norske kanalers talkshowseter, samtlige lørdagsbilags portrettintervjuer, realityprogrammenes kulturelle alibier, dommerpanelverv, rød-løper-reportasjoner to ganger ukentlig osv osv. , kommer man opp i et anselig antall.)

Kulturrikets mediebilde er preget av en besynderlig oppmerksomhetskombinasjon – en blanding av problemer med å holde oppmerksomheten på noe som helst mer enn ti minutter, kombinert med en evne til å gå veldig opp i noe over lengre tid. Det siste året har vært preget av denne kombinasjonen. Det viktigste eksemplet på medieautisme siste året er nødvendigvis en emigrert forfatters bindsterke kamp for retten til å skrive mye om både det store og det lille. Dette har vært blandet med et medialt oppmerksomhetsspenn som med et nødskrik strekker seg fra fredag til fredag, fra et lanseringsintervju hos Skavlan til det neste.

Har så kulturpolitikkens og kulturpolitikeres synlighet noe med dette å gjøre?

Kulturpolitikken er synlig gjennom enkeltsaker og gjennom enkeltpersoner, særlig det siste. Med Giske var sak og person langt tettere bundet sammen enn det tilsynelatende er for Huitfeldt. Huitfeldt er også en langt mindre interessant person for mediene – hun har et mindre interessant nettverk, er ikke på fornavn med noen av de kongelige, har ikke vært involvert i synlige personlige maktkamper på samme måte m.m. Og når personen blir mindre interessant, blir nødvendigvis sakene de representerer også mindre interessante. I en medial logikk. Her ligger nok noe av forklaringen på forskjellen mellom 186 og 482 omtaler.

Men – det eksisterer selvfølgelig også et annet kulturelt kretsløp i Norge – og det er i langt større grad dette kretsløpet som representeres og diskuteres her i dag. Det er et kretsløp som utgjøres av kulturdepartement, kulturråd og kulturliv.

Dette kretsløpet er i langt mindre grad med på å fylle lørdagsbilag og talkshow. I dette kretsløpet sirkulerer penger, kultur, prestisje og politikk i varierende kvanta. Pengene er motoren i kretsløpet, kulturen er kretsløpets implisitte og eksplisitte forutsetning, og politikken er den varierende vilje til å sette makt og ideologi bak pengene. Prestisjen er blant annet den grad av ubesudlethet og kunsterisk renhet det enkelte kulturuttrykk anses å ha.

Dette kulturpolitiske kretsløpet består samtidig også av opposisjon. Både på grunn av flertallsregjering og på grunn av Giskes ekspansive og kvantitative politikk, var det relativt skrinne kår for kulturpolitisk opposisjon under Giskes styre. Også opposisjonen mot kulturpolitikken tok utgangspunkt i Giske som person – at Giske med omorganiseringer la mer makt til *seg*, at han oppnevnte folk han kjente personlig til viktige verv osv. Noe av opposisjonen bar nok også litt preg av at det var irriterende vanskelig å kritisere kulturpolitikken i en periode hvor tilsynelatende alle fikk mer.

Med en ny minister er det interessant å vurdere om vilkårene for politisk opposisjon har endret seg. Så langt ser det ut til at Huitfeldts utspill og uttalelser har gitt mer mat både for kommentatorer og partipolitikere. Det vil jeg også tro at dagen i dag vil gi eksempler på.

Dagens temaer

Vi skal dekke et bredt spekter av temaer i dagens konferanse.

I dagens hovedinnlegg spør Anne-Britt Gran ”Hvor går Huitfeldt”?, og leverer med det en kulturpolitisk årsmelding. Det ser vi frem til. Huitfeldt har det siste året hatt saker på sitt bord som både har vært vanskelig og viktig å avklare. Det bør være nok å nevne Store Norske Leksikon, moms på ebøker, nedlegging av ABM-utvikling og påfølgende omorganisering av Kulturrådet, lønnsstrid i Operaen, nybygg for Nasjonalmuseet m.m.

Det har også vært et år med en utbytting av teatersjefer på flere store institusjoner: Nord-Trøndelag Teater, Den Nationale Scene, Det Norske Teater, Oslo Nye Teater, det nye Teater Innlandet m.fl. har alle fått eller valgt ny teatersjef i år. Men kanskje er dette en permanent tilstand. For to og et halvt år siden kunne man lese på scenekunst.no at ”det pågår et stort lederskifte blant toppsjefene i norske scenekunstinstitusjoner for tiden”.

Sikkert er det uansett at mange av disse skiftene ikke foregår helt friksjons- og lydløst. Kanskje har det sammenheng med at teatersjefer har blitt omtalt og analysert som en form for eneveldige monarker, plassert på toppen av et føydalt hierarki. Monarkskifter er sjelden lydløse. Jon Nygaard og Sigrid Røyseng skal komme med to ulike perspektiver på teatersjefenes rolle og posisjon som ledere av kulturinstitusjoner, under tittelen *Teatersjefen – allmektig eller maktesløs*.

Ingen kulturpolitikk uten et kulturbyråkrati. Og intet kulturbyråkrati uten omorganisering, og ingen omorganisering uten høyrøstet uenighet. Det kan være utgangspunktet for temaet som Ottar Grepstad og Svein Bjørkås skal belyse. I året som har gått har store ting skjedd på dette området, og det har vel strengt tatt ikke skjedd ferdig ennå. Det er mange som er spente på hva *Kulturrådet* skal bli etter nyttår, hvordan det skal ledes, hvordan museum og arkiv skal bli en del av rådets portefølje osv.

En av de største kulturpolitiske satsningene noen sinne i Norge er *Den kulturelle skolesekken*. Siden starten har rundt en milliard kroner blitt brukt på denne ordningen. Det arbeider mellom 70 og 90 mennesker på fulltid med å administrere skolesekken, i tillegg til de tusener av kunstneriske årsverk som den har finansiert i de åtte årene som har gått siden det ble et nasjonalt prosjekt. Jorunn Spord Borgen og Egil Bjørnsen har begge arbeidet mye med analyser av Den kulturelle skolesekken og burde ha solid bakgrunn for sine respektive innlegg.

Som nevnt har Huitfeldt fått skarp kritikk for sin instrumentalisme (blant annet fremført ved professor Kjell Lars Berge). Kritikken tok blant annet utgangspunkt i Huitfeldts utsagn om at kulturen skal og bør ses i et næringsperspektiv: ”Dialogen om hvordan vi skal skape framtidas arbeidsplasser, er i gang, og der kommer kulturfeltet til å spille en sentral rolle”, sa ministeren til Klassekampen. Hun ble i etterkant kritisert for en grovt banal, materialistisk instrumentalisme, uten forankring i en europeisk dannelsestradisjon overhodet. Det er blant annet her at de såkalte kulturnæringene kommer inn i bildet. Donatella de Paoli og Georg Arnestad skal begge gi sine svar på spørsmålet om hvordan eller hvorvidt *kulturnæringer* kan være en motor for økonomisk vekst.

Norge er som kjent best i verden. Og når vi ikke er best i verden er det fordi alle andre jukser eller fordi vi var uheldig med trekningen eller fordi marginene ikke var på vår side. Dette grovt skisserte selvbildet kan gjenkjennes både i utenrikspolitikk og i idrett, men her er det det siste området vi skal holde oss til. Pål Augestad og Hans B. Skaset skal begge snakke under den kanskje mer spekulative enn uskyldsrene tittelen *Norsk toppidrett – uskyldsrent ideal eller spekulativ juksemaker*.

Nå er det også slik at vi av og til trenger å minnes om at kulturen ikke er så åndelig og immateriell som den gir seg ut for å være. Den er i høyeste grad avhengig av materielle forutsetninger, hvite vegger, parkettgulv, speilglass m.m. – av fysiske *bygg* hvor kultur enten finner sted, oppleves eller vises frem. Den i flere betydninger synligste delen av norsk kulturpolitikk de siste årene har kanskje vært de mange kulturbyggene, ikke minst i Bjørvika. Peter Butenschøn og Per Gunnar Eeg-Tverbakk skal belyse dette temaet under tittelen *Nye Bjørvika – en kulturghetto i Oslo*?

Kulturpolitikk og kunnskapsutvikling

Poenget med denne konferansen er å knytte sammen de to fenomenene kulturpolitikk og kunnskapsutvikling. Konferansen ble altså initiert utifra en idé om at disse to ikke var knyttet sammen ofte og konstruktivt nok og at det derfor er behov for en arena for kulturpolitisk kunnskapsutveksling. Den ble også initiert utifra en bekymring for det som er temaet for dagens avsluttende paneldebatt – vilkår for kulturpolitisk relevant forskning.

I juni i år inviterte kulturminister Anniken Huitfeldt forskningsmiljøer til et dialogmøte om forskning og kulturpolitikk. Dette var både prisverdig og på høy tid. Huitfeldt innledet hele seansen med en innrømmelse av at Kulturdepartementet var blant de aller dårligste i klassen (= regjeringen) når det gjaldt å bestille og bruke forskning. Det hadde og har hun rett i. I rene kroner er Kulturdepartementet helt i bunnen av listen over hvilke beløp departementene årlig investerer i forskning. Huitfeldts invitasjon til dialog og innrømmelse av manglende satsning ga et visst håp for de som arbeider nettopp med å opprettholde og videreutvikle et fagmiljø innenfor kulturpolitisk forskning. Det var også et positivt tegn i årets statsbudsjett gjemt bort i kapittel 320, post 21. Her har Kulturdepartementet satt av tre og en halv million satt av til forskning og utredning. Posten har relativt få eksplisitte føringer, utover, som det står, å være ”midler til utredninger, kunnskapsoppsummeringer og forskning”.

I det korte avsnittet i budsjettproposisjonen står det imidlertid noe mer: ”Kulturdepartementet har et mål om å etablere et grunnlag for mer systematisk bruk av forskning og utvikling i politikkutformingen.” Det bør man applaudere. Og: ”Som et ledd i dette, skal det utarbeides en forskningsstrategi for hele departementet.”Det kan også applauderes, men det har vært planer om en slik strategi i en liten årrekke. Og så står det: ”Det tas også sikte på å utrede kulturfeltet.” Her kan man ikke gjøre annet enn å avvente hva som mer konkret ligger i ”å utrede kulturfeltet”.

Det blir uansett interessant å se hvordan departementet skal benytte denne strategiske, men tross alt nokså magre, bevilgningen til kulturpolitisk kunnskapsutvikling. Vi vil også følge spent med på om departementet selv vil bruke pengene til utredning og forskning utført av egne krefter og blant egne rekker, slik tilfellet ser ut til å være med den kommende gjennomgangen av Rikskonsertene og evalueringen av knutepunktfestivalene.

Uansett: Disse temaene skal debatteres av et kompetent panel. Tema og tittel for panelet er: Kunnskapsbasert eller kunnskapsløs kulturpolitikk? Vilkår for kulturpolitisk relevant forskning. Og i panelet har vi Cathrine Holst, Ellen Aslaksen, Audun Engelstad og Torunn Haavardsholm. Vi ser frem til en spennende meningsutveksling.